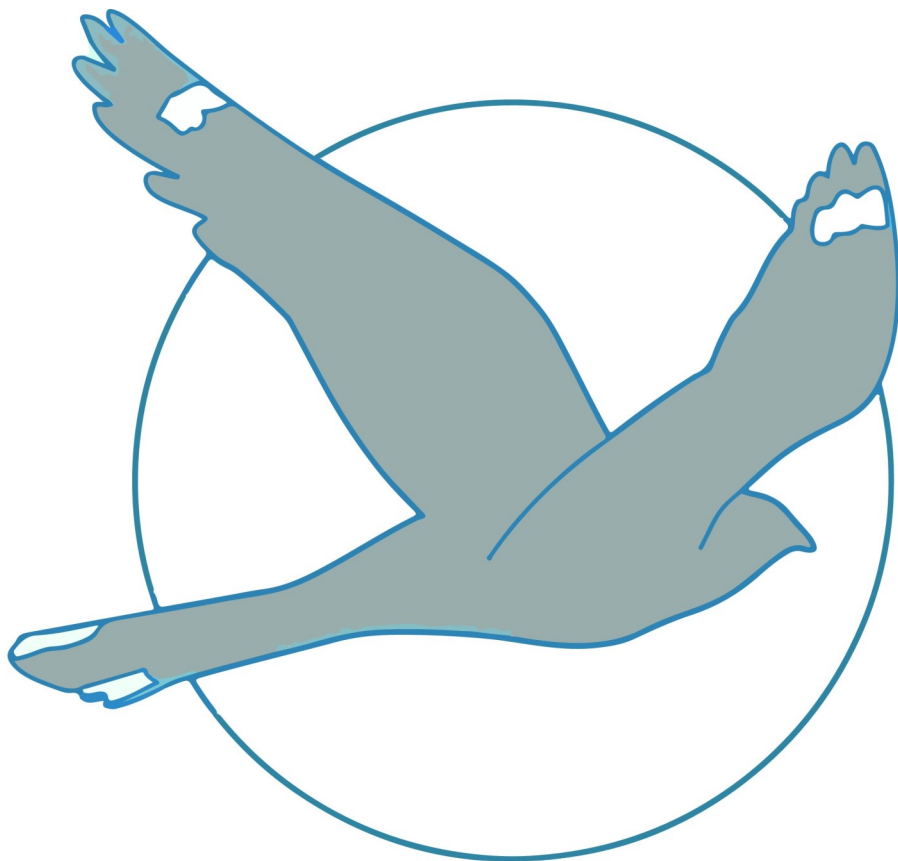
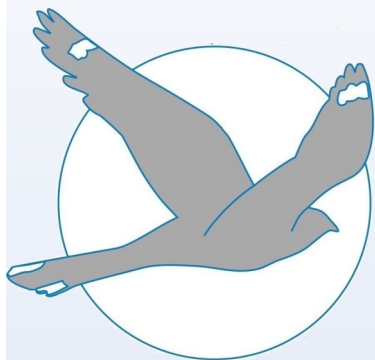

Caprimulgus

Tijdschrift van de
Vogelwerkgroep Midden Overijssel

Caprimulgus

Tijdschrift van de
Vogelwerkgroep Midden Overijssel

De werkgroep, opgericht op 17 januari 2001, is een onafhankelijke werkgroep met enthousiaste, 'vogelgekke', leden en donateurs. De VMO houdt zich vooral bezig met vogelinventarisaties, tellingen en bescherming van vogels en hun leefgebieden. We hebben een eigen trektelpost in het Wierdense Veld. Ook geven wij 4 keer per jaar dit verenigingsblad Caprimulgus uit met voor elk wat wils.

Jaargang 22, nummer 3

juli 2023

Redactie:

Jos van Tongeren
Roel Janssen
Gerrit Dommerholt

e-mail:

info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

website:

www.vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Kopij voor het volgende
nummer inleveren vóór:

15 maart (uitgave in april)
15 jun (uitgave in juli)
15 september (uitgave in oktober)
15 december (uitgave in januari)

Per e-mail naar:

info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Teksten, tabellen en grafieken
gescheiden aanleveren als Word-
of Excel-document

Inhoud

Vogelwerk	3
Alweer een heet en droog voorjaar.....	4
Onderzoek in het Jaar van de scholekster in volle gang	6
Broedvogelmonitoring Subsiestelsel Na- tuur- en Landschapsbeheer (SNL)	9
De rode wouw (<i>Milvus milvus</i>) in Hattem in 2023	30
Water- en wintervogelcursus	32
Vogels en windenergie in Midden- Overijssel	34
Uit de media	40
Uit het veld	42
Mystery Bird	43

Caprimulgus

Voor je ligt een dubbeldik zomernummer van Caprimulgus. De redactie wenst je een mooie zomer toe en is benieuwd naar jullie vogelbelevissen: kopij zien we graag vóór 15 september tegemoet!

Euro Birdwatch op zaterdag 30 september

Normaal gesproken vindt op de eerste zaterdag van oktober de Euro Birdwatch plaats. Maar het evenement valt dit jaar op zaterdag 30 september.

Op diezelfde datum worden in zo'n 40 Europese landen – en zelfs daar buiten – trekvogels geteld.

Dit is in sommige van die landen meer dan een leuke telling, het helpt hen om de lotgevallen van (trek)vogels daar op de agenda te plaatsen.

Want de Euro Birdwatch levert er (net als hier) vaak pers- en publieksaandacht op.

Voor wie nog onbekend is met het fenomeen, zie bijvoorbeeld [hier](#) (en de verslagen die daar 'aan hangen').

Andrea Kuiper-Vos nieuwe directeur van Natuur en Milieu Overijssel

Andrea Kuiper-Vos (35) wordt de nieuwe directeur-bestuurder van Natuur en Milieu Overijssel. Andrea start per 1 september bij de organisatie die in september ook haar 50-jarig bestaan viert. Ze volgt hiermee Matthijs Nijboer op. De afgelopen tien jaar was Andrea werkzaam bij Vogelbescherming Nederland.

Oplaaierende sterfte onder Kokmeeuwen en Visdieven door vogelgriep

Het vogelgriepvirus dat al bijna een half jaar lang voor verhoogde sterfte zorgt onder met name Kokmeeuwen, is sinds begin juni flink opgelaaid in een aantal broedkolonies, van de Zuidwestelijke Delta tot het Waddengebied, maar lokaal ook in het binnenland. Deze nieuwe griepgolf treft vooral jonge vogels.

Online water- en wintervogelcursus van Sovon

Tijdens de water- en wintervogelcursus van Sovon vergroot je binnen tien online lessen je kennis over 130 winterse vogelsoorten. De aftrap van de cursus vindt plaats in september. Zie verderop voor meer informatie.

A lweer een heet en droog voorjaar.....

Een niet alleen wat het weer betreft. Na eindelijk een enigszins normale hoeveelheid winterneerslag waarmee de grondwaterstand van de hoge zandgronden in Midden-Overijssel maar net aan op een normale waarde werd gebracht, werd het vanaf mei weer kurkdroog met alle gevolgen van dien.

Ook figuurlijke hitte en droogte dit voorjaar. Ik noem er drie: de landbouworganisaties in Overijssel wijzen het Provinciaal Programma Landelijk Gebied van de provincie in de huidige vorm af. Het collectief van organisaties vindt de plannen 'niet in evenwicht', omdat natuur- klimaat- en waterdoelen volgens hen leidend zijn en de landbouw daaraan 'ondergeschikt is'. Dat is de nieuwe werkelijkheid jongens!

Iets verderop, in Den Haag, stapt LTO uit het maanden durende overleg om te komen tot een Landbouwakkoord, terwijl men naar horen zeggen voor zo'n 95% overeenstemming had. Desondanks vinden ze dat er onvoldoende stappen zijn gezet om boeren en tuinders handelingsperspectief en inkomenszekerheid te bieden.

Nog iets verderop, in Brussel, is het de Milieucommissie van het Europees Parlement niet gelukt om een , let wel, compromis te bereiken over de Natuurherstelwet, waarvan het doel is om de biodiversiteit in Europa flink te verbeteren. Volgens de Europese christendemocraten is de wet onwerkbaar. Ze waarschuwen voor grote gevolgen voor de boeren. Niet raar, maar wel bizar, is dat lidstaat Nederland als slechtste jongetje van de Europese klas ook tegen deze wet is.

Zolang de gevestigde boerenorganisaties, zoals LTO Nederland, en de traditionele agro-industrie aan tafel zitten kom je geen stap verder. Dat geldt evenzeer voor de Nederlandse en Europese Christendemocraten en niet te vergeten de boerenpartij (BBB). Ze vertragen, geven een valse voorstelling van zaken en als er een maatregel op tafel komt, willen ze zo weinig mogelijk pijn lijden en moeten wij, de burgers, hun rommel opruimen en betalen via hogere prijzen en belastingen. Bovendien doen ze voorkomen alsof ze álle boeren vertegenwoordigen, terwijl ze bang zijn voor een conservatief smaldeel dat nog steeds alle problemen rondom bodem, water en biodiversiteit ontkent en vol gas met grote trekkers op de doodlopende geitenpaadjes blijft scheuren.

Vraag een kalkoen niet wat hij met kerst wil eten.

Gelukkig heeft een hele grote groep (jonge) boeren wel perspectief gevonden: zij boeren al circulair, biologisch, biobased en/of natuurinclusief. Zet deze koplopers breeduit in de schijnwerpers en help ze zo zoveel als mogelijk. Ontwikkel rond deze thema's een strategie voor de noodzakelijk transitie naar een landbouw die kan werken met en kan zorgen voor een gezonde natuur, bodem en water.

Gerda en ik zagen tijdens onze vakantie in Noord-Holland genoeg voorbeelden van hoe het kan. Leren leven met bodem, water en natuur en daar je bedrijfsvoering op aanpassen. Kijk maar naar de boeren op Marken, in Waterland, in het IJperveld, in polder Zeevang of in het Wormer- en Jisperveld. Weidevogelgebieden ten voeten uit: plas-drassen, maaien na 15 juni of 15 juli, ruwe stalmest i.p.v. mestinjectie

enz. Overal waar je fietst hoor en zie je alarmerende kieviten, grutto's, tureluurs en scholeksters met jongen. Zingende veldleeuweriken en jagende bruine kiekendieven om het plaatje nog mooier te maken.

Het kan, nee, het moet die kant op!

Geniet van een hopelijk gematigde zomer, we kunnen met elkaar wel wat afkoeling gebruiken.

Gerrit Dommerholt

Voorzitter VMO Voorzitter VMO

Marken, Wormer- en Jisperveld , polder Zeevang — foto : Gerrit Dommerholt

Onderzoek in het Jaar van de scholekster in volle gang

Bron: Sovon Nieuws 22 juni 2023

Het broedseizoen van de scholekster is nog volop bezig. Waar op sommige plekken de kuikens al rondlopen, beginnen op andere plekken paren nog aan hun legsel. Voor zover bekend beginnen scholeksters vrijwel nooit aan een tweede legsel, mocht het eerste verloren zijn gegaan.

Scholeksters worden steeds vaker in stedelijk gebied gezien. Ze broeden er op platte daken en foerageren op gazons of sportvelden. In tegenstelling tot in andere leefgebieden vergaat het de scholeksters in stedelijk gebied redelijk goed. Blijkbaar is hier voldoende voedsel en veiligheid om voldoende jongen groot te kunnen brengen. Of dat inderdaad het geval is, wordt hieronder nader beschreven. In 2009 broedde ongeveer vier procent van alle scholeksters op daken in dorpen en steden. Aangenomen wordt dat het er inmiddels meer zijn, maar hoeveel weten we niet precies. Met de telling "Scholeksters in stedelijk gebied" hoopt Sovon hier meer zicht op te krijgen. Inmiddels doen 80 vrijwilligers mee aan deze telling. Samen zijn zij goed voor 222 tellingen. Ook op tuintelling.nl hebben deelnemers tijdens een telweekend begin mei scholeksters geteld.

Scholeksters - Foto: Marcel van Kammen

De uitkomsten van de tellingen van scholeksters in stedelijk gebied worden later dit jaar naast de tellingen van broedvogels buiten de stad gelegd. Zo kan worden uitge-

rekend welk deel van de populatie in stedelijk gebied broedt.

Zicht op kuikenoverleving

Niet alleen de aantallen van stedelijke scholeksters worden geteld, ook het nestsucces en de overleving van de kuikens worden dit jaar onderzocht. In stedelijk gebied krijgen we daar via [Scholekster op het dak](#) meer zicht op. Inmiddels zijn daar al meer dan 1050 meldingen gedaan. Ook in het boerenland zetten veel vrijwilligers zich in om het nestsucces van weidevogels te monitoren. Omdat scholeksterkuikens het nest verlaten als ze uit het ei komen, is het soms lastig om de overleving van de kuikens bij te houden. De jonge vogels bevinden zich al snel niet meer op de locatie van het nest.

Zelf tel ik in 10 kilometerhokken in Hellendoorn en Nijverdal scholeksters in stedelijk gebied. In 9 hokken werden tot nu toe 17 territoria vastgesteld.

Tot en met de 3e telling (eind mei) leverde dat het volgende op:

Plotnr	Aantal territoria	Hoogste broedcode	Broedcode omschrijving	Aantal jongen
28-32-13	3	16	(Nest(en) met) jongen gezien	5
28-32-25	2	16	(Nest(en) met) jongen gezien	2
28-32-33	1	16	(Nest met) jongen gezien..	2
28-32-34	2	15	Nest met 4 eieren	4 uitgekomen, nul vliegvlug geworden
28-32-44	2	7	Angstkreten of ander gedrag (alarmeren), dat wijst op aanwezigheid van een nest of jongen	-
28-32-45	1	5	Baltsend paar (ook paring) tussen de datumgrenzen in geschikte broedbiotoop	-
28-32-54	3	16	(Nest met) jongen gezien	2
28-32-55	3	16	(Nest met) jongen gezien	3
28-33-41	1	-		-
28-33-42	1	6	Bezoek van vogel aan een waarschijnlijke nestplaats	-

In totaal 14 jonge vogels, maximaal 2 per paar. De volgende telling moet inzicht geven in hoeveel van deze jongen de kritische eerste weken hebben doorstaan. De eerste indruk is dat er behoorlijk wat zijn gesneuveld. Zo zijn er begin juni 4 jongen uit het nest op (letterlijk bijna op baan 1) de Atletiekbaan gekropen en werden alle vier gezamenlijk met de ouders gezien. Al vrij snel verdwenen er 2 en op zondag 24 juni werd geen enkel jong meer gezien. Ze zijn vrijwel zeker allemaal door vogels (zwarte kraaien) gepredeerd. Het broedsucces mag dan hoog zijn, het aantal vliegvlugge jongen wordt door allerlei omgevingsfactoren gedrukt. Nu hoeven langlevende soorten (scholeksters kunnen maar liefst 46 jaar oud worden en de gemiddelde leeftijd is 16 jaar) natuurlijk niet elk jaar minimaal 2 vliegvlugge jongen per paar

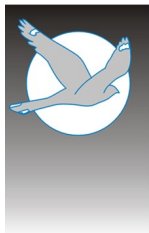
groot te brengen, maar zowel in kustbiotopen, agrarisch gebied en dus ook in stedelijk gebied zijn de trends van de populatie al jarenlang dalend. Alle problemen waar we in Nederland mee te maken hebben op gebied van visserij, landbouw, water, verdroging en biodiversiteit komen hierin duidelijk tot uitdrukking.

Verder onderzoek in het kader van “Het Jaar van de scholekster” en projecten als Waakvogels (RUG/NIOZ) en Wij&Wadvogels (Vogelbescherming), gaan hopelijk handelingsperspectief opleveren om deze markante vogel toekomstperspectief te geven.

Gerrit Dommerholt

Scholekster — foto : Roel Janssen

Vogelwerkgroep Midden-Overijssel

Broedvogelmonitoring Subsidiestelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL) volgens de SOVON BMP-B methode (beperkt aantal soorten)

Gebied: Sallandse Heuvelrug

Jaar: 2022

Opdrachtgever: Rick Ruis (SBB)

Auteur: Gerrit Dommerholt (VMO)

Inleiding

In 2022 werd in opdracht van Staatsbosbeheer, zijnde de beheerder van de telgebieden, in het kader van de door haar uit te voeren SNL-telling, door de Vogelwerkgroep Midden Overijssel een broedvogelinventarisatie uitgevoerd, volgens de SOVON BMP-B methode, op het, bij SBB in beheer zijnde, heidegebied van de Sallandse Heuvelrug ten zuiden van de N35.

De inventarisatie van bosvogels (hele SBB-gebied) en de heideterreintjes ten noorden van de N35 wordt door Sovon uitgevoerd en wordt hier niet beschreven.

Samenvatting resultaten	Sallandse Heuvelrug heidegebied SBB SNL 2016	Sallandse Heuvelrug heidegebied SBB SNL 2022
Aantal soorten onderzocht	54	54
Waarvan SNL-soorten	27	27
Aantal soorten met territorium	39	45
Totaal aantal territoria (alle soorten)	872	907
Aantal SNL-soorten met territorium	24	23
Totaal aantal territoria SNL-soorten	687	678

1. Beheertypen

1.1 Heidegebied Sallandse Heuvelrug

Het onderzochte heidegebied op de Sallandse Heuvelrug beslaat 910,7 hectare en is om reden van praktische uitvoerbaarheid van de monitoring onderverdeeld in 10 deelgebieden.

Gebied	Oppervlakte (ha)
Ho = Holterheide	84,0
Nu = Numendal	34,3
Jo = Jodenbos	127,0
Ha = Haarlerberg	169,2
Ei = Eindhovensbos	74,6
Ri = Rietslenk	97,9
No = Noetselerveld	88,4
Wo = Wolfsslenk	106,2
He = Hexel	74,8
Tw = Twilhaar-heide	54,3
Totaal	910,7

Op de website van Bij12, de gezamenlijke uitvoeringsorganisatie van de provincies, is een [werklĳst](#) met beheertypen en kwalificerende soorten ten behoeve van de N2000- en SNL-monitoring opgenomen. (bezocht op 19 december 2022).

Voor de heide van de Sallandse Heuvelrug is het beheertype "droge heide" aangehouden. Daarnaast worden op de heide soorten waargenomen van aangrenzende beheertypen als "dennen-, eiken- en beukenbos", "droog bos met productie". Van de bij deze beheertypen kwalificerende soorten werden territorium indicerende waarnemingen gedaan, terwijl ze niet op de heide broeden.

Per relevant beheertype wordt een korte omschrijving gegeven en ook worden de kwalificerende soorten benoemd.

N07.01 Droge heide

Afbakening

- Het beheertype Droge heide bestaat voor tenminste 60% uit heidevegetaties of vegetaties gedomineerd door bochtige smele of pijpenstrootje.
- Jeneverbesstruiken en bremstruiken kunnen onderdeel uitmaken van Droge heide evenals verspreide bomen, kleine open zandige plekken en grazige vegetaties op basenarme zand- en leemgronden.
- De heidevegetatie bestaat voor tenminste 30% uit struikheide of struikheide gemengd met gewone dophei en/of kraaiheide en/of bosbessoorten te bestaan.
- Het beheertype komt voor in het Zandlandschap of het Heu-

vellandschap. Heide die in de duinen is gelegen behoort tot het beheertype Duinheide.

Structuur

Binnen het beheertype droge heide is variatie in structuur belangrijk voor insecten, reptielen en vogels. Reptielen profiteren van open lage plekken om op te warmen, vogels vinden voedsel in de grazige delen en kunnen uitkijken vanaf solitaire bomen. Insecten overwinteren in het struweel en vinden in de zomer voedsel in een vegetatie van heide, gras en kruiden. Het beheertype droge heide bestaat voor minimaal 60% uit heidevegetaties of vegetaties gedomineerd door bochtige smele of pijpenstrootje. Van de heideachtigen is struikhei meestal dominant, minder vaak kraaiheide en soms bosbes-soorten. Jeneverbesstruwelen met een lagere bedekking dwergstruiken vallen ook onder dit beheertype.

Broedvogels:

boomleeuwerik, draaihals, geelgors, grauwe klauwier, klapekster, korhoen, roodborsttapuit, tapuit, veldleeuwerik, wulp

N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos

Broedvogels: appelvink, boomklever, boomleeuwerik, fluiter, geelgors, groene specht, keep, kleine bonte specht, middelste bonte specht, raaf, sijs, vuurgoudhaan, wespendif, wielewaal, zwarte specht

N16.03 Droog bos met productie

Broedvogels: appelvink, boomklever, boomleeuwerik, fluiter, geelgors, groene specht, keep, kleine bonte specht, middelste bonte specht, raaf, sijs, vuurgoudhaan, wespendif, wielewaal, zwarte specht

2. De veldbezoeken

2.1. Onderzoekers

Het broedvogelonderzoek in 2022 werd verricht in opdracht van Rick Ruis (opdrachtgever) en uitgevoerd door :

1. Henk Roelofs (Holterheide)
2. Huub ter Haar (Haarlerberg A: 41% van 169,2 ha)
3. André Marissen (Jodenbos)
4. Robert Ekkelkamp (Numendal)
5. Rick Ruis (Hexel, Eindhovensbos, Twilhaar)
6. Roel Janssen (Rietslenk)
7. Gerrit Dommerholt (Haarlerberg B: 59% van 169,2 ha), Noetselveld en Wolfsslenk; tevens opdrachtnemer namens de VMO)
8. Sovon (Twilhaar-heide)

(behalve Huub en Sovon, allen leden van de Vogelwerkgroep Midden Overijssel (VMO)).

2.2 Overzicht veldbezoeken

Vanwege de omvang is het heidegebied van de Sallandse Heuvelrug ten zuiden van de N35 opgedeeld in negen deelgebieden. (1. Holterheide, 2. Numendal, 3. Jodenbos, 4. Haarlerberg, 5. Eindhovensbos, 6. Rietslenk, 7. Noetselveld, 8. Wolfsslenk, 9. Hexel).

Plotnr	Naam	Oppervlakte (ha)	Teller
7775	SH-Holterheide-heide	84	Henk Roelofs
7776	SH-Wolfsslenk-heide	106,2	Gerrit Dommerholt
7777	SH-Hexel-heide	74,8	Rick Ruis + SBB'r
7778	SH-Noetselveld-heide	88,4	Gerrit Dommerholt
7779	SH-Rietslenk-heide	97,9	Roel Janssen
7780	SH-Jodenbos-heide	127,0	André Marissen
7781	SH-Haarlerberg-heide (41%)	70,0	Huub ter Haar
	SH-Haarlerberg-heide (59%)	99,2	Gerrit Dommerholt
7782	SH-Eindhovensbos-heide	74,6	Rick Ruis + SBB'r
7788	SH-Numendal-heide	34,3	Robert Ekkelkamp
56111	SH-Twilhaar-heide	54,3	Sovon
	Totaal opp.	910,70	

Van de deelgebieden op de Sallandse Heuvelrug zijn de veldkaarten en soortkaarten (met geldige territoria) separaat bijgevoegd.

In totaal is **201 uur en 41 minuten** aan veldbezoeken besteed!

Geelgors — foto : Ronny Hullegie

Overzicht uitgevoerde bezoeken:

1. Holterheide

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	7-mrt	08:05:00	10:05:00	2:00:00	zonop
2	19-mrt	07:15:00	09:05:00	1:50:00	zonop
3	9-apr	07:15:00	09:10:00	1:55:00	zonop
4	30-apr	06:55:00	10:00:00	3:05:00	zonop
5	13-mei	21:45:00	22:50:00	1:05:00	avond
6	28-mei	06:55:00	09:55:00	3:00:00	ochtend
7	20-jun	06:45:00	08:45:00	2:00:00	ochtend
				14:55:00	totaal uren

2. Numendal

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	20-mrt	06:57:00	08:54:00	1:57:00	zonop
2	9-apr	06:40:00	08:07:00	1:27:00	zonop
3	1-mei	06:35:00	08:20:00	1:45:00	zonop
4	15-mei	21:25:00	22:22:00	0:57:00	avond
5	6-jun	05:57:00	07:21:00	2:00:00	ochtend
6	25-jun	21:55:00	22:58:00	1:03:00	avond
7	29-jun	05:49:00	07:09:00	2:00:00	ochtend
8	1-jul	22:07:00	23:07:00	3:00:00	avond
				14:09:00	totaal uren

3. Jodenbos

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	19-mrt	07:05:00	09:10:00	2:05:00	zonop
2	20-mrt	07:00:00	09:10:00	2:10:00	zonop
3	6-apr	08:25:00	11:45:00	3:20:00	ochtend
4	27-apr	07:00:00	10:10:00	3:10:00	zonop
5	13-mei	21:30:00	22:55:00	1:25:00	avond
6	30-mei	06:30:00	10:50:00	4:20:00	ochtend
7	17-jun	22:00:00	23:59:00	1:59:00	avond
8	18-jun	06:20:00	09:55:00	3:35:00	ochtend
9	29-jun	22:00:00	23:59:00	1:59:00	avond
				24:03:00	totaal uren

4. Haarlerberg

Bezoek	datum	deel	van	tot	duur	type
1	18-mrt	41% HtH	05:54:00	08:47:00	2:53:00	zonop
2	21-mrt	59% GD	06:30:00	09:10:00	2:40:00	zonop
3	8-apr	41% HtH	06:07:00	08:34:00	2:27:00	zonop
4	14-apr	59% GD	06:02:00	08:11:00	2:09:00	zonop
5	30-apr	41% HtH	05:31:00	08:03:00	2:32:00	zonop
6	5-mei	59% GD	05:10:00	08:05:00	2:55:00	zonop
7	15-mei	59% GD	22:00:00	23:45:00	1:45:00	avond
8	27-mei	59% GD	04:58:00	08:00:00	3:02:00	zonop
9	17-jun	41% HtH	21:12:00	23:25:00	2:13:00	avond
10	19-jun	41% HtH	04:43:00	06:26:00	1:43:00	zonop
11	20-jun	59% GD	04:35:00	07:45:00	3:10:00	zonop
12	24-jun	41% HtH	21:40:00	23:14:00	1:34:00	avond
13	1-jul	10% GD	22:00:00	23:30:00	1:30:00	avond
					30:33:00 totaal uren	

5. Eindhovensbos

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	22-mrt	06:10:00	08:31:00	2:21:00	zonop
2	4-apr	07:03:00	09:11:00	2:08:00	zonop
3	14-apr	06:50:00	09:45:00	2:55:00	zonop
4	2-mei	05:38:00	07:36:00	1:58:00	zonop
5	17-mei	20:53:00	22:12:00	1:19:00	avond
6	2-jun	04:54:00	07:01:00	2:07:00	zonop
7	17-jun	21:30:00	23:55:00	2:25:00	avond
8	24-jun	21:30:00	23:45:00	2:15:00	avond
9	1-jul	21:30:00	23:45:00	2:15:00	avond
				19:43:00	totaal uren

6. Rietslenk

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	19-mrt	06:15:00	08:30:00	2:15:00	zonop
2	10-apr	07:00:00	09:00:00	2:00:00	zonop
3	1-mei	05:45:00	08:00:00	2:15:00	zonop
4	17-mei	21:00:00	22:30:00	1:30:00	avond
5	31-mei	05:30:00	07:30:00	2:00:00	zonop
6	17-jun	22:00:00	23:55:00	1:55:00	avond
7	24-jun	22:00:00	23:55:00	1:55:00	avond
8	1-jul	22:00:00	23:55:00	1:55:00	avond
				15:45:00	totaal uren

7. Noetselerveld

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	18-mrt	07:34:00	09:14:00	1:40:00	zonop
2	16-apr	07:12:00	09:46:00	2:34:00	zonop
3	8-mei	05:00:00	09:30:00	4:30:00	zonop
4	14-mei	22:00:00	23:55:00	1:55:00	avond
5	26-mei	04:58:00	07:30:00	2:32:00	zonop
6	17-jun	22:00:00	00:00:00	2:00:00	avond
7	18-jun	04:40:00	07:50:00	3:10:00	zonop
8	24-jun	22:00:00	00:00:00	2:00:00	avond
9	1-jul	22:00:00	00:00:00	2:00:00	avond
				22:21:00	totaal uren

8. Wolfsslenk

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	18-mrt	06:03:00	09:14:00	3:11:00	zonop
2	16-apr	06:15:00	08:50:00	2:35:00	zonop
3	8-mei	05:40:00	08:30:00	2:50:00	zonop
4	14-mei	21:55:00	23:15:00	1:20:00	avond
5	26-mei	04:55:00	08:00:00	3:05:00	zonop
6	17-jun	22:00:00	00:00:00	2:00:00	avond
7	18-jun	05:10:00	08:10:00	3:00:00	zonop
9	24-jun	22:00:00	00:00:00	2:00:00	avond
10	1-jul	22:00:00	00:00:00	2:00:00	avond
				22:01:00	totaal uren

Boompieper — foto : Roel Janssen

9. Hexel

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	18-mrt	07:23:00	10:37:00	3:14:00	zonop
2	1-apr	06:57:00	09:02:00	2:05:00	zonop
3	8-apr	06:44:00	08:53:00	2:09:00	zonop
4	15-apr	06:55:00	09:09:00	2:14:00	zonop
5	2-mei	05:41:00	08:01:00	2:20:00	zonop
6	16-mei	20:32:00	21:57:00	1:25:00	avond
7	31-mei	04:59:00	06:48:00	1:49:00	zonop
8	17-jun	21:43:00	00:02:00	2:19:00	avond
9	24-jun	21:53:00	23:56:00	2:03:00	avond
10	1-jul	22:04:00	23:39:00	1:35:00	avond
				21:13:00	totaal uren

10. Twilhaar-heide

Bezoek	datum	van	tot	duur	type
1	26-mrt	06:35:00	08:55:00	2:20:00	zonop
2	22-apr	06:10:00	09:15:00	3:05:00	zonop
3	10-mei	05:20:00	07:30:00	2:10:00	zonop
4	28-mei	05:05:00	08:28:00	3:23:00	zonop
5	19-jun	17:00:00	23:00:00	6:00:00	avond
				16:58:00	totaal uren

Totaal	201:41:00	uren
--------	-----------	------

Koekoek — foto : Roel Janssen

3. Overzicht vastgestelde territoria

3.1 Aantal territoria

In principe is het een SNL-telling, maar SBB wilde graag een brede kartering (BMP-B), waarbij de gebieden op de volgende 55 soorten onderzocht zijn; hiervan zijn 27 SNL-soort.

In tabel 3.1.1 met onderzochte soorten is tevens opgenomen of de soort kwalifice- rend is voor SNL en zo ja, voor welke beheertype(n).

Tabel 3.1.1 onderzochte (SNL-)soorten

Soort		
wilde Eend		
buizerd		
torenvalk		
boomvalk		
korhoen	SNL	N06.04 Vochtige heide / N07.01 Droge heide / N13.01 Vochtig weidevogelgrasland
patrijs		
kwartel		
houtsnip		
wulp	SNL	N06.04 Vochtige heide / N07.01 Droge heide / N13.01 Vochtig weidevogelgrasland
zomertortel		
koekoek		
nachtzwaluw		
draaihals	SNL	N07.01 Droge heide
groene Specht	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
zwarte Specht	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
grote Bonte Specht	SNL	N16.02 Vochtig bos met productie
middelste Bonte Specht	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
kleine Bonte Specht	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
boomleeuwerik	SNL	N07.01 Droge heide / N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N17.02 Droog hakhout
veldleeuwerik	SNL	N06.04 Vochtige heide / N07.01 Droge heide / N13.01 Vochtig weidevogelgrasland
boompieper	SNL	N17.02 Droog hakhout
graspieper	SNL	N06.04 Vochtige heide / N13.01 Vochtig weidevogelgrasland
gekraagde Roodstaart	SNL	N17.02 Droog hakhout
roodborsttapuit	SNL	N06.04 Vochtige heide / N07.01 Droge heide / N12.06 Ruigteveld
tapuit	SNL	N07.01 Droge heide
kramsvogel		
zanglijster		
grote Lijster		

sprinkhaanzanger	SNL	N06.04 Vochtige heide / N12.06 Ruigteveld
grasmus	SNL	N12.06 Ruigteveld
tuinfluiter		
zwartkop		
bonte vliegenvanger		
ganskop		
matkop	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
kuifmees		
boomklever	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
boomkruiper	SNL	N16.02 Vochtig bos met productie
wielewaal	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
grouwe Klauwier	SNL	N06.04 Vochtige heide / N07.01 Droge heide / N12.06 Ruigteveld
klapekster	SNL	N07.01 Droge heide
zwarte Kraai		
spreeuw		
kneu	SNL	N12.06 Ruigteveld
goudvink		
appelvink	SNL	N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N16.02 Vochtig bos met productie
geelgors	SNL	N06.04 Vochtige heide / N07.01 Droge heide / N12.06 Ruigteveld / N15.02 Dennen-, eiken- en beukenbos / N16.01 Droog bos met productie / N17.02 Droog hakhout

Niet geteld zijn: ekster, fazant, fitis, houtduif, koolmees, merel, pimpelmees, roodborst, heggenmus, tjiftjaf, vink, gaai en winterkoning.

In tabel 3.1.2 op pagina 19 wordt het totaal aantal vastgestelde (SNL-)soorten en territoria gepresenteerd.

Gebied code :

1. Ho = Holterheide; 2. Nu = Numendal; 3. Jo = Jodenbos; 4. Ha = Haarlerberg;
5. Ei = Eindhovenbos; 6. Ri = Rietslenk; 7. No = Noetselerveld; 8. Wo = Wolfsslenk;
9. He = Hexel; 10. Tw = Twilhaar Heide.

Tabel 3.1.2 totaal aantal vastgestelde (SNL-)soorten en territoria

	1. Ho	2. Nu	3. Jo	4. Ha	5. Ei	6. Ri	7. No	8. Wo	9. He	10. Tw	totaal
opper- vlakte (ha)	84,0	34,3	127,0	169,2	74,6	97,9	88,4	106,2	74,8	54,3	910,7
Aantal soorten met territoria	11	13	14	18	26	26	20	18	36	13	45
totaal aantal territoria	37	44	125	146	103	74	92	95	163	28	907
Aantal SNL- soorten met territoria	5	8	8	12	15	13	11	11	18	6	23
Aantal SNL- soorten met territoria	26	23	106	124	75	46	76	82	104	16	678

3.2 Totalen Sallandse Heuvelrug

In totaal werden op het SBB-heidegebied van de Sallandse Heuvelrug 45 soorten broedvogels vastgesteld met in totaal 907 territoria. Van deze 45 betreft het 23 SNL-soorten met in totaal 678 territoria.

3.3 Dichtheden (aantal territoria (n) per 100 ha)

Om vergelijkingen tussen gebieden mogelijk te maken en om kwalitatieve uitspraken te kunnen doen over het gebied is de dichtheid (aantal territoria (= n) per 100 ha) interessant.

Totaal oppervlakte is **910,7** ha

Gemiddeld komen er over het gehele gebied 99,6 territoria van alle onderzochte soorten voor. Gebieden die onder dit gemiddelde scoren zijn Holterheide, Jodenbos, Haarlerberg, Rietslenk, Wolfsslenk en Twilhaar. De hoogste dichtheid per 100 ha wordt bereikt op het Hexel, maar ook Numendal, Eindhovensbos en Noetselerveld laten dichtheden boven het gemiddelde zien.

Tabel 3.3.1 dichtheden alle soorten per 100 ha, totaal heide gebied en per deelgebied

Soort	1. Ho	2. Nu	3. Jo	4. Ha	5. Ei	6. Ri	7. No	8. Wo	9. He	10.Tw	hele gebied
opper- vlakte (ha)	84	34,3	127,0	169,2	74,6	97,9	88,4	106,2	74,8	54,3	910,7
	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha	n / 100 ha
Totaal aantal territoria per 100 ha	44,0	128,3	98,4	86,3	138,1	75,6	104,1	89,5	217,9	51,6	99,6

4. Discussie

In dit hoofdstuk worden enkele opvallende zaken besproken ten aanzien van de heidesoorten van de Sallandse Heuvelrug (behorend tot de beheertypen N07.01 Droge heide).

4.1 Discussie SH-soortterritoria.

SNL-soort in groen, niet-SNL soort in blauw

Korhoen

In 1999 nog 23 hanen geteld. In 2016 nog enkele exemplaren resterend, vrijwel zeker allen van Zweedse komaf. In 2022 5 territoria vastgesteld. Te weinig om de populatie overeind te houden.

Handelingsperspectief op de heide: niet of nauwelijks. Omgeving (heide-/hoogveen-/agrarisch gebied) geschikter maken zou op termijn kansen kunnen bieden.

Kwartel

In 1999 nog in 4 deelgebieden vastgesteld, in 2016 niet waargenomen. In 2022 3 territoria alle op het Hexel. Deze soort is echter van jaar op jaar in wisselende aantallen in Nederland. Komt ook in landbouwgebied en of hoogveen voor. Handelingsperspectief op de heide: niet of nauwelijks. Maar goed korhoen-, patrijzen- en fazantenbiotoop is ook goed voor kwartels.

Houtsnip

Sinds 1999 aan mooie opmars bezig op de Sallandse Heuvelrug. Soort is in 8 van de 9 deelgebieden in dichtheid toegenomen en in 1 gelijk gebleven.

Wulp

De wulp is sinds 1999 in 2 van de 3 deelgebieden verdwenen en is nieuw op het Noetselerveld. In absolute zin zijn er nog 3 van de 6 territoria over. Daarmee lijkt de soort langzaam van de SH te verdwijnen. We verwachten dat het broedsucces wederom laag is.

Handelingsperspectief op de heide: zorg voor openheid en korte vegetatie. Stimuleer bodemleven. Ga verzuring, verdroging en stikstof-invloed tegen.

Zomertortel

De soort is van de heide verdwenen. In 1999 nog vastgesteld in Numendal en op de Holterheide en later nog enkele malen op het Hexel. Soort staat internationaal sterk onder druk. Handelingsperspectief op de heide: niet of nauwelijks.

Koekoek

Nieuwe territoria t.o.v. 1999 op Noetselerveld en Jodenbos. Aantal op de Holterheide is gelijk gebleven t.o.v. 1999 en de soort komt niet meer voor in het Numendal.

Soort staat internationaal onder druk. Handelingsperspectief op de heide: niet of nauwelijks.

Nachtzwaluw — foto: Shutterstock

Veldleeuwerik — foto : Ronny Hullegie

Nachtswaluw

De soort doet het uitstekend op de Sallandse Heuvelrug en profiteert optimaal van de beheersmaatregelen (open boomhei, plagstroken, kapvlakten). Dichtheid is in alle negen deelgebieden toegenomen. In 1999 nog 27 territoria, in 2016 64 en in 2022 79.

Handelingsperspectief op de heide: continuering bestaand beheer. Soort doet het in Nederland en ook internationaal goed. Mogelijk is er een gunstig klimatologisch effect en zijn de omstandigheden in de overwinteringsgebieden verbeterd.

Draaihals

Soort komt (nog) niet op de SH voor. In de jaren negentig wel af en toe een exemplaar gezien, maar geen territorium vastgesteld tot en met 2022.

Handelingsperspectief op de heide: dode bomen (berken!) laten staan en enkele dikke takken horizontaal afzagen.

Boomleeuwerik

Ten opzichte van 1999 verdwenen van de Holterheide. In dichtheid afgenomen op de Haarlerberg, het Jodenbos en in het Numendal. Echter sterk in dichtheid toegenomen op het Eindhovensbos, het Hexel en de Rietslenk. Gelijk of iets toegenomen in de Wolfsslenk resp. het Noetselerveld.

Veldleeuwerik

Soort komt, behalve in het Numendal, op elk van de deelgebieden voor, terwijl de dichtheden afnemen op de Haarlerberg, Eindhovensbos en de Wolfsslenk. Iets hogere dichtheden op het Hexel, Noetselerveld en Rietslenk t.o.v. 1999 maar daar gaat het om lage absolute aantallen. Op het Jodenbos is de soort in dichtheid toegenomen, vooral dankzij het uitgevoerde maaibeheer op de heide aan de zuidkant.

Handelingsperspectief op de heide: openheid bewaren of herstellen. Korte vegetatie in stand houden en/of aanbieden.

Boompieper

Soort van de overgangen van bos naar hei en die zijn er genoeg. Heeft zich fors ontwikkeld t.o.v. 1999 en is alleen in Numendal en Wolfsslenk in dichtheid achteruit gegaan.

Ook hier waarschijnlijk een BMP-autocluster-effect.

Graspieper

Het aantal graspiepers is traditioneel niet hoog op de SH. Ten opzichte van 1999 is de soort in aantal gelijk gebleven, waarbij er een verschuiving plaatsvindt van Haarlerberg, Eindhovensbos en Wolfsslenk (0 in 2016) naar Numendal, Jodenbos en Hexel.

Handelingsperspectief op de heide: openheid bewaren of herstellen. Korte vegetatie in stand houden en/of aanbieden.

Gekraagde Roodstaart

De soort blijft zich ontwikkelen en maakt gebruik van het gevoerde kapbeleid en open maken van de overgangszones van bos naar hei. Dichtheid op Jodenbos, Rietslenk, Noetselerveld, Wolfsslenk is afgenomen: de laatste jaren is hier weinig in het habitat veranderd. Deze afname wordt echter goed gecompenseerd door toenemende aantallen op het Hexel, Numendal en Holterheide.

Handelingsperspectief op de heide: zorgen voor solitaire (dode) bomen in overgangszones bos naar hei.

Roodborsttapuit

De roodborsttapuit profiteert optimaal van het gevoerde heidebeheer, maar ook hier spelen externe factoren een rol, want de soort doet het ook buiten de natuurgebieden weer steeds beter. Hij komt in alle negen deelgebieden voor en is in absolute zin toegenomen van 50 naar 124 territoria. Ook bij deze soort is er zeer waarschijnlijk een BMP-autocluster-effect. De in het algoritme ingebouwde fusieafstand van 200m is hier debet aan. Een waarneming op 201 m wordt onverbiddelijk als nieuw territorium aangemerkt, terwijl je vroeger bij het handmatig clusteren deze bij elkaar zou trekken als een territorium. Sovon gaat voor deze soort vanaf volgend jaar de fusieafstand op 300m zetten en eveneens worden de datumgrenzen aangepast. Dit zal effect hebben op de aantallen (en trend), maar over deze soort hoeven we ons geen zorgen te maken.

Handelingsperspectief op de heide: continuering bestaand beheer.

Tapuit

In 1999 konden nog twee territoria worden vastgesteld op de Haarlerberg. In 2022 een mogelijk broedgeval (code 6) op het Noetselerveld. Daar werd binnen de datumgrenzen een adulte vogel gezien in de buurt van een konijnenhol in de rand van een van de gecreëerde zandkuilen. De soort wordt in de trektijd in wisselende aantallen op de heide gezien. Waarschijnlijk als gevolg van gebrek aan nestgelegenheid (geen konijnen meer in het centrale heidegebied) en/of onvoldoende voedselaanbod van juiste kwaliteit komt de soort niet meer tot broeden.

Handelingsperspectief op de heide: zorg voor openheid, zandige plekken en korte vegetatie. Stimuleer bodemleven, konijnenstand en insectenrijkdom. Ga verzuring en N-invloed tegen. Leg kunstnesten aan.

Sprinkhaanzanger

Deze soort van de meer vochtige heiden en ruigten werd in het verleden wel zingend gehoord in Wolfsslenk en op de Haarlerberg. Noch in 1991 noch in 2016 kon een territorium worden vastgesteld.

Gekraagde roodstaart— foto : Shutterstock

Roodborsttapuit— foto : Shutterstock

Grasmus en kneu — foto's : Roel Janssen

Grasmus

Ten opzichte van 1999 komt de soort in 4 nieuwe deelgebieden voor (Holterberg, Rietslenk, Eindhovensbos en Hexel) en is in de overige deelgebieden in dichtheid toegenomen. Hij komt alleen niet in het Numendal voor. Deel uitmakend van dezelfde ecologische groep als roodborsttapuit, nachtzwaluw, kneu en geelgors, gaat het hem op dezelfde wijze voor de wind.

Handelingsperspectief op de heide: continuering bestaand beheer.

Grauwe Klauwier

Een fraaie nieuwe broedvogel op de SH. Op de Haarlerberg en het Hexel konden 4 territoria worden vastgesteld. Daarnaast zijn er op de naburige Sprengenberg ook 2 territoria gemeld. De soort profiteert van het voorkomen van grote insecten op de heide en van het laten liggen van omgezaagde dennen.

Handelingsperspectief op de heide: continuering bestaand beheer.

Klapekster

Deze grote broer van de grauwe klauwier komt als broedvogel niet (meer) voor in Nederland en dus ook niet op de Sallandse Heuvelrug. Het gebied is echter wel geschikt als overwinteringsgebied want elke winter verblijven exemplaren (tot ongeveer 10 stuks) op de heidegebieden.

Handelingsperspectief op de heide: continuering bestaand beheer.

Kneu

Niet als van nachtzwaluw, grasmus, boompieper en roodborsttapuit is het aantal territoria van de kneu op de hei sinds 1999 fors toegenomen. Kwam de soort in 1999 alleen nog maar voor op het Hexel en in de Wolfsslenk, in 2016 heeft hij alle deelgebieden bezet. Het aantal territoria is van 2 naar 57 gestegen.

Handelingsperspectief op de heide: continuering bestaand beheer.

Geelgors

Wat biotoopkeuze betreft is de geelgors niet kieskeurig, gezien de veelheid aan habitattypen waarvoor hij kwalificerend is. Toch zit hij graag waar ook andere geelgorzen zitten en kan het dus gebeuren dat, ondanks een toename van 10 in 1999 naar 19 in 2016, er nog in enkele deelgebieden geen geelgorzen werden geteld. De soort komt niet voor op Holterheide, Numendal, Wolfsslenk en Jodenbos. Is op de Haarlerberg iets afgenomen, maar ontwikkelt zich goed op het Hexel en is nieuw in de Rietslenk.

Handelingsperspectief op de heide: continuering bestaand beheer.

4.2 Discussie SH-deelgebieden.

We hebben de index van ontwikkeling van het aantal territoria van enkele karakteristieke heide soorten in 2022 t.o.v. 2016 en 1999 voor het gehele SBB-heide gebied en per deelgebied berekend en vergeleken (Uitgebreide tabel is op verzoek te leveren).

Hieruit is te lezen dat het voor een groot aantal soorten bergafwaarts gaat. Dat geldt vooral voor wulp, zomertortel, veldleeuwerik, gekraagde roodstaart, tapuit en geelgors. In mindere mate geldt dat voor houtsnip, roodborsttapuit, grasmus en kneu. Gelukkig zijn er ook positieve ontwikkelingen. Soorten als koekoek, nachtzwaluw, boomleeuwerik, boompieper en grauwe klauwier laten stijgende trends zien.

De index (alle soorten, hele gebied) is in 2016 ten opzichte van 1999 stijgend als ook in 2022 ten opzichte van 2016.

Tussen de deelgebieden zijn wel grote verschillen te zien: dalende indexen in 2022 ten opzichte van 2016 voor Holterheide en Numendal, code oranje voor Rietslenk, Noetselerveld en Hexel. Groen licht voor Jodenbos, Haarlerberg, Eindhovensbos en Wolfsslenk. Interessant zou zijn om de vegetatieontwikkeling, maar ook milieufactoren (zuurgraad, vochthuishouding, mineralenbalans) en insectenstand per deelgebied te vergelijken en te koppelen aan de vogelsoorten per deelgebied. Dat geeft mogelijk een duidelijker beeld over oorzaken, maar ook over handelingsperspectief voor het beheer.

Hierbij helpt de gemaakte vergelijking van dichtheden (aantal territoria per 100 ha) per deelgebied van enkele karakteristieke heide soorten in 2022 t.o.v. 2016 en 1999 bij.

Hieruit blijkt dat de dichtheid per 100/ha voor alle soorten samen in 2022 t.o.v. 2016 is afgenomen (van 170 naar 101) en deze nog maar net boven die van 1999 (100) ligt. Per deelgebied is een groot verschil te zien. Dalende indexen (2022 t.o.v. 2016 en 1999) voor Holterheide, Numendal, Haarlerberg, Rietslenk en Wolfsslenk. Daarentegen stijgende indexen (2022 t.o.v. 2016 en 1999) voor Jodenbos, Eindhovensbos, Noetselerveld en Hexel.

Vooral de insecteneters hebben het zwaar als gevolg van stikstofoverbelasting en verdroging. Uitzondering hierop vormen nachtzwaluw en koekoek. Blijkbaar komen er voldoende nacht-actieve vlinders, kevers, schietmotten (nachtzwaluw) en harige rupsen (koekoek) voor.

Gerrit Dommerholt

Veldleeuwerik — foto : Roel Janssen

Tapuit — foto : Shutterstock

De rode wouw (Milvus milvus) in Hattem in 2023

Na het geslaagde broedgeval in 2020 van de rode wouw aan de rand van de IJsseluitwaerden in de gemeente Hattem, was het elk jaar daarna weer spannend of deze soort weer de Hoenwaard uit zou kiezen om te broeden.

In 2021 en 2022 werden tijdens voorjaarsrondes met enige regelmaat rode wouwen waargenomen, maar kwam het niet tot broeden. Sinds 2021 inventariseer ik ditselfde gebied voor Gelders Landschap op broedvogels. Tijdens datzelfde voorjaar zag ik tijdens een veldbezoek maar liefs 4 wouwen in datzelfde bosje: 3 rode- en 1 zwarte wouw. Dat had ik niet verwacht. Ook had ik, misschien wel 6 jaar geleden tijdens een struin ochtend, daar enkele veren van een rode wouw gevonden. Het bosje is duidelijk geliefd om er te broeden en om er te overnachten c.q. enige tijd te pleisteren.

Mijn telplot is 28 ha groot. Hiervan bestaat 24 ha uit weiland, rietstroken, meidoornhagen, enkele kikkerpoelen, een zestal grote lindebomen van een paar 100 jaar oud, enkele grote inlandse eiken en een sloot. De overige 4 ha bestaat uit bos met een jaarlijks broedende buizerd (soms 2) en nu dus een rode wouw. Ook broeden er bijna jaarlijks een bosuil en een kerkuil; beide in kasten. De kerkuil in een kast boven in de koeienstal (het zwarte blokje tegen het bosje aangeplakt).

De bomen en hagen staan niet op de kaart aangegeven dus lijkt het zo voorname-lijk weiland; wat het dus niet alleen is. De grote linde- en eikenbomen stammen nog uit de tijd dat het landgoed intact was. Het is voor onbevoegden afgesloten en fysiek inmiddels moeilijk toegankelijk (beetje oerbos idee). De weilanden/ ruigten worden (niet constant) extensief begraasd door koeien van het IJsselras 'Brandrode Runderen'. Veel rust dus! In 2021 en 2022 heeft er een paartje aan de overkant van de IJssel gebroed, of een serieuze poging daartoe gedaan. Nu weer aan de Hattemse kant dus. Tichelgaten heeft nu de eer van het eerste Zwolse zeearend nest (2 jongen) tussen Harculo en Tichelgaten. Mooie ontwikkelingen allemaal.

Roel Janssen

Rode Wouw — Foto: Shutterstock

Rode Wouwen — Foto: Roel Janssen

Water- en wintervogelcursus

Bron: Sovon digitale nieuwsbrief juli 2023

Wil je de vogels die 's winters in Nederland voorkomen beter leren kennen? Dan is deze cursus iets voor jou. In tien lessen brengt Sovon jouw kennis over de determinatie en ecologie van water- en wintervogels op een hoger peil.

Na 10 lessen weet je welke watervogels, roofvogels en zangvogels je 's winters kunt tegenkomen in je omgeving. Je leert meer over hun voorkomen en hoe je ze herkent.

Je krijgt toegang tot het online cursusplatform van Sovon. Daar kun je om de week een nieuwe les volgen, online vragen maken om je kennis te testen. Bij elke les krijg je een huiswerkopdracht om buiten uit te voeren. Je krijgt feedback op je huiswerk van een van de docenten. Aan het einde van de cursus is er een excursie en een afsluitende toets. Bij goed gevolg krijg je een bewijs van deelname.

Kennis verdiepen

De cursus is geschikt voor vogelaars die regelmatig naar buiten gaan en hun kennis willen verdiepen. Denk bijvoorbeeld aan de verschillen tussen vrouwtjes eenden, Goudplevier en Zilverplevier, of Zilvermeeuw en Stormmeeuw. In de lessen wordt ook aandacht besteed aan de vragen waar en wanneer je een vogelsoort kunt verwachten en wat de leefwijze van de soort is. De cursus is onderdeel van de Sovonacademie, het opleidingsprogramma van Sovon voor waarnemers. Deze cursus is ook erg geschikt als je al meedoet of wilt starten met de watervogel- en PTT-tellingen voor Sovon.

Tijdens de cursus leer je deze ganzen niet alleen aan de hand van details te herkennen, maar weet je ook welke van deze soorten je waar en wanneer kunt verwachten. Illustratie: Elwin van der Kolk

Studiemethode

Na aanmelding krijg je binnen twee weken een welkomstmail met informatie over hoe je toegang tot de online-cursusomgeving krijgt. Ook vraagt Sovon je dan om een kort vragenlijstje over je verwachtingen in te vullen.

Van eind september tot eind februari verschijnt er elke twee weken een nieuwe les in de cursusomgeving, waarvan je de video's in je eigen tijd kunt kijken. Bij deze lessen test je de opgedane kennis door online vragen te maken. Ook krijg je per les een uitdagende huiswerkopdracht om zelfstandig buiten uit te voeren. Die opdracht lever je digitaal in. Je krijgt er feedback op van de cursusdocenten.

Je krijgt de mogelijkheid om in contact te komen met andere cursisten om samen de huiswerkopdrachten te maken. Aan het einde van de cursus maak je de eindtoets (meerkeuze).

Wie geven de cursus?

De docenten van de cursus zijn de vogelkenners Jelle Abma, Albert de Jong en Hugo Wieleman. Zij hebben ruime ervaring met het geven van (online) cursussen over vogels. Daarnaast zijn ze zowel als vrijwilliger als op professionele basis actief met vogeltellingen. De cursus werd in 2022/23 door deelnemers gewaardeerd met een 8,2.

Tien lessen

In 10 praktische lessen en meer dan 35 video's leer je ongeveer 130 soorten goed kennen. Enige voorkennis is prettig, maar ook als beginner kun je meedoen. Je leert soorten verrassend snel te determineren en weet na de cursus waar je op moet letten in veld. Ook oefen je een vogeltelling en krijg je verdieping mee over bijvoorbeeld het herkennen van jonge ganzen en zwanen en de manier waarop je groepen vogels telt. Je krijgt persoonlijke feedback op je huiswerkopdrachten en kunt de cursusdocenten tussendoor vragen stellen.

Aan het einde van de cursus is er de mogelijkheid om met een excursie mee te gaan om watervogels te gaan kijken en tellen.

Vogels en windenergie in Midden-Overijssel

Na jarenlang soebatten op gemeentelijk niveau zijn zogenaamde regionale energiestrategieën opgesteld, de zogenaamde energie. Een groot aantal gemeenten in het gebied van de VMO heeft een RES opgesteld waarin invulling aan de taakstelling wordt gegeven middels zonne-energie. Samen met burgers zijn plannen gesmeed. Al deze moeite lijkt echter voor niets te zijn geweest. De provincie komt met de oekaze dat minstens 40% van de energie moet worden opgewekt door windmolens. Zoals vaker weer een draai die het vertrouwen van burgers in hun bestuurders nog verder doet afnemen. Vervolgens gaat elke gemeente aan de slag om binnen zijn kadastrale grenzen naar locaties te zoeken. Omdat het NIMBY-syndroom besmettelijk is, zoekt elke gemeente letterlijk de grenzen op. Zo kon het gebeuren dat de gemeente Wierden een zoekgebied presenteerde pal naast en in het Nature 2000 gebied het Wierdense Veld en op geringe afstand van de Nijverdals Kruidenwijk en dat vervolgens ook onder druk van de gemeente Hellendoorn weer los laat. Wat zich wrekt is een landelijk en provinciaal ruimtelijke orderingsbeleid waarin visie op natuur, landbouw, wonen, industrie en (energie) infrastructuur op (inter)nationale schaal wordt omgezet in beleid. Nu moet elke gemeente zijn eigen wiel uitvinden en als dat eenmaal uitgevonden is, blijkt het vierkant te zijn.

Om uit deze impasse te komen is het goed om eerst terug te gaan naar de tekentafel. Voor de vogels en dus ook voor ons, is daarvoor in opdracht van Vogelbescherming en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit door Sovon in september 2021 een bruikbaar rapport opgesteld: de [Nationale Windmolenrisico-kaart voor vogels](#).

Daarnaast zegt Vogelbescherming in haar Standpunt Windenergie het volgende:

"... Windenergie is een duurzame vorm van energie waar Nederland op grote schaal voor kiest. Windmolens worden geplaatst in open, windrijke gebieden, op zee en op land. Vaak zijn dit ook voor vogels belangrijke gebieden. Dat betekent dat belangen van vogels en windenergie regelmatig op gespannen voet met elkaar staan."...

Probleem

Klimaatverandering is een zeer urgent probleem. Er moet nu gehandeld worden. Windmolens vormen een deel van de oplossing, maar kunnen tegelijkertijd grote risico's voor vogels met zich meebrengen. De effecten op vogels zijn onder te verdelen in: directe sterfte door aanvaringen met windmolens, verlies van leefgebied en barrièrevorming. Welke problemen precies spelen, hangt af van de locatie, het aantal en de hoogte van de windmolens; de opstelling en de uitvoering van de windmolens; de periode (dag of nacht, de seizoenen) en de weersomstandigheden. Vooral vogels met een lange levensduur die weinig jongen grootbrengen, zijn kwetsbaar."

Wespendieven vliegen nog wel eens tegen de rotorbladen van windmolens — foto : Roel Janssen

Standpunt Vogelbescherming

“
...”

- Vogels kennen geen landsgrenzen. Vogelbescherming vindt dat verduurzaming van de energievoorziening internationaal moet worden opgepakt. Dit vereist dat afzonderlijke landen en de EU als geheel de potentiële bijdrage van verschillende energiebronnen, waaronder windparken, aan de energievoorziening moeten beoordelen. Deze beoordelingen moeten vervolgens ook onderdeel zijn van een strategisch ruimtelijk ordeningsproces dat rekening houdt met soorten en habitats.
- Vogelbescherming vindt dat de keuze voor windparken te allen tijde onderdeel moet zijn van een integrale aanpak. Een aanpak waarin duurzame energieopwekking en energiebesparing in samenhang worden bekeken én waarin windenergie onderdeel is van een pakket aan maatregelen. Gevoeligheidsanalyses, (strategische) milieueffectrapportages en, waar wettelijk vereist, passende beoordelingen moeten de basis vormen van alle windparkinitiatieven.
- De locatiekeuze voor een windpark is van grote invloed op de impact die de windmolens hebben op vogels. Vogelbescherming vindt dat locatiekeuze, ontwerp en beheer van windparken zo moet worden vormgegeven, dat er geen significant negatieve gevolgen voor vogels optreden.
- Vogelbescherming vindt dat windmolens uit voorzorg niet geplaatst mogen worden in de belangrijkste vogelgebieden en hun directe omgeving. Het gaat

daarbij onder andere om locaties op belangrijke migratieroutes, Natura 2000-gebieden, weidevogelgebieden en alle andere belangrijke vogelgebieden (Important Bird Area's). In de overgebleven gebieden zouden windmolens geplaatst kunnen worden, mits er geen belangrijke negatieve effecten op vogelpopulaties te verwachten zijn.

- Om de mogelijke negatieve effecten voor te zijn, vindt Vogelbescherming dat onderzoek moet worden gedaan naar maatregelen binnen en buiten windparken om soorten waarvan bekend is dat ze kwetsbaar zijn voor windmolens, beter te beschermen, dan wel de populaties van deze soorten veerkrachtiger te maken.
- Bij alle plannen dient de wettelijke bescherming van vogels en hun leefgebieden in acht te worden genomen. Wanneer negatieve effecten niet zijn uit te sluiten, dient tijdig mitigatie en compensatie te worden uitgevoerd.
- Vogelbescherming vindt dat technologische innovatie maximaal gestimuleerd moet worden. Onderzoek naar en de ontwikkeling van nieuwe vormen van windmolens die efficiënter zijn en minder risico opleveren voor vogels, moet worden ondersteund.

...."

Wat zegt de EU

Ook de Europese Commissie zegt in haar "[EU guidance on wind energy developments and Natura 2000](#)" een paar belangrijke dingen:

"2 aspects of the 2 EU Nature Directives are to be considered in particular:

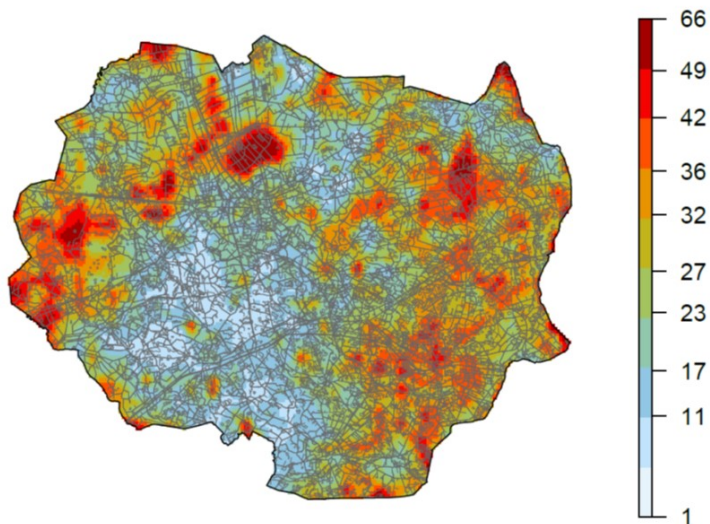
1. Developments that are likely to affect Natura 2000 sites must undergo the step-by-step appropriate assessment procedure and introduce necessary safeguards for the species and habitat types of EU importance (Article 6 Habitats Directive)
2. The two Directives also require that Member States protect species of EU importance throughout their natural range within the EU ie. also outside Natura 2000 sites (Article 5 of Birds Directive and Articles 12 & 13 of Habitats Directive)"

Zoals in de inleiding vermeld heeft Sovon heeft in opdracht van het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit onderzocht waar veel vogelsoorten voorkomen die kwetsbaar zijn voor windparken: de [Nationale Windmolenrisicokaart voor vogels](#). Met gegevens over de verspreiding, aantallen en vliegbewegingen van deze vogelsoorten zijn kaarten gemaakt met gebieden waar naar verwachting de risico's van windturbines op kwetsbare soorten het grootst zijn.

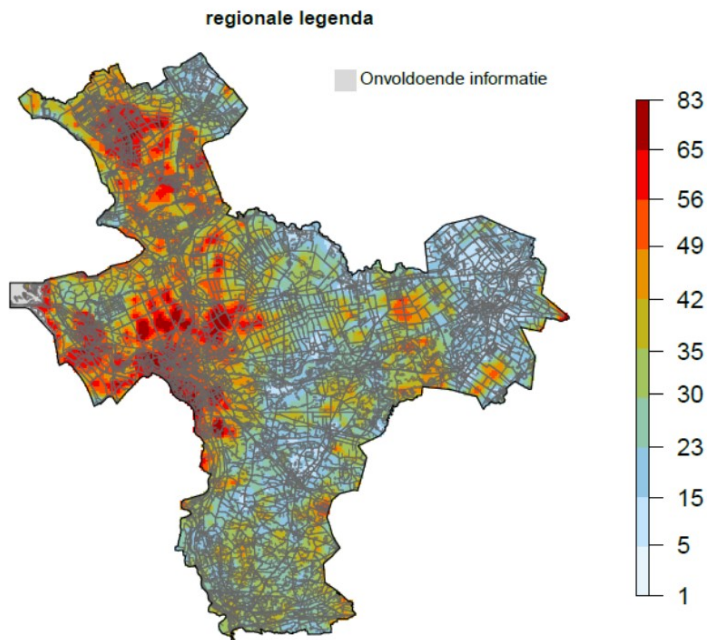
Wat zien we op deze kaarten?

In onderstaande kaarten zijn deze risico's te zien voor vogels in Twente en West-Overijssel. In de rode gebieden zijn de risico's het grootst. In de lichter blauw/groen gekleurde gebieden het laagst. Er zijn verschillende kaarten gemaakt voor broedvogels en niet-broedvogels. Aangezien een windturbine er het gehele jaar staat, zijn de afzonderlijke kaarten gecombineerd in één kaartbeeld.

regionale legenda

Wat op de kaart van Twente zien is dat de zoektocht naar geschikte gebieden vrij beperkt is: alleen een gebied in gemeenten Rijssen-Holten, Wierden, Almelo en, vooral, de Hof van Twente bevatten een paar witte vlekken. Wat opvalt is het vele rood in de gemeenten Hellendoorn, Twente rand en oostelijk Twente. Niet vreemd met grote natuurgebieden als Sallandse Heuvelrug, Wierdense Veld.

In West-Overijssel is met name het IJsseldelta-gebied en de Wieden-Weerribben rood gekleurd. Ook rood/oranje rond en op de Archemer- en Lemelerberg. De overgangszones naar de Sallandse Heuvelrug, inclusief het Helderse Broek zijn groen-oranje gekleurd. Het gebied tussen Raalte en Olst-Wijhe en vooral het gebied in het noorden van de gemeente Hardenberg zijn potentieel gunstige gebieden voor windmolens.

[Wat kan/doet de VMO?](#)

Tot nu toe hebben we ons niet of nauwelijks in de discussies gemengd, zijn daar trouwens ook niet toe uitgenodigd. Wat van belang kan zijn, is om te pogen de versnippering terug te brengen tot een meer integrale aanpak. Hiervoor gaan we het gesprek aan met Vogelbescherming en Natuur en Milieu Overijssel.

Mocht je geïnteresseerd zijn (geworden) om hieraan deel te nemen dan graag! Je kunt contact opnemen met mij.

Gerrit Dommerholt

Dat grote vogels, zoals gieren en zeearend, tegen de rotorbladen van windmolens aanvliegen, heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat ze meestal met hun kop naar de grond gericht vliegen —
foto : Ronny Hulleger

Dit is een themanummer over bossen en dan denk je als vogelaar ook aan spechten. In dit themanummer staat een studie over de toename van de zwarte specht in Drenthe. In 1929 vestigden zich de eerste zwarte spechten in Drenthe. Na 1929 werden op heidevelden welke niet geschikt waren als landbouwgrond bossen aangelegd. In 1960 werden er 25 paren zwarte spechten geteld. En in de jaren '80 moeten er zo'n 100 paren hebben gebroed. Na de jaren 80 daalde het aantal tot een 60 paar.

Deze teruggang is waarschijnlijk veroorzaakt door het toegenomen aantal haviken en boomkruipers. Werkelijke predatie werd nauwelijks vastgesteld en toen al vermoedden vogelonderzoekers dat de afname lag aan wegebbend effect van de stormen van 1972 en 1973. Deze stormen hadden een ravage in de Drentse bossen aangericht. De beuk blijkt de favoriete nestboom van de zwarte specht te zijn, maar alleen als er voldoende naaldbomen in de buurt staan.

De meest voorkomende boomsoorten zijn lariks, fijnspar, douglas, sitkaspar, spar en beuk. Uit de met gps-dataloggers gevolgde zwarte spechten bleek dat de zwarte spechten nauwelijks buiten het bos komen. Ze hebben een voorkeur voor een open eerste boomlaag, met relatief veel liggend en staand dood hout met een diameter van meer dan 20 cm. De dichtheid van de kruidlaag, of de tweede boomlaag, veelal jonge opslag, was niet van invloed op de habitatkeuze. De spechten kwamen ook in bos met een zeer dichte onderlaag waar vliegen nauwelijks mogelijk was. Waarschijnlijk zoeken ze op of dichtbij de bodem naar voedsel en klimmen ze voor vertrek in een grotere boom tot boven de dichte struiken of opslaglaag, waar ze weg kunnen vliegen. Kapvlakten van 10 tot 14 jaar oud met bosopslag zijn ook in trek als habitat.

Zwarte specht— Foto: Pixabay

Bij het inventariseren van de zwarte specht zijn de bossen van maart tot juni doorkruist. Nesten waarvan vermoed werd dat ze bewoond waren zijn half april gecontroleerd. Als er op basis van waarnemingen of oude holtes een broedgeval vermoed werd, maar geen nest werd gevonden, zijn deze terreindelen vaker bezocht, maar niet altijd met succes. Territoria zonder nestvondst zijn alleen meegeteld bij herhaalde aanwezigheid van volwassen vogels gedurende een groot deel van het broedseizoen.

In de periode 1999 tot 2004 werden er 12 territoria vastgesteld, waarvan 8 met nestvondst. En in 2022 werden in hetzelfde gebied 20 territoria vastgesteld, waarvan 18 met bewoond nest. De bekende natuurkenner Jac. P. Thijssen (o.a. oprichter van Natuurmonumenten en het tijdschrift De Levende Natuur) schreef 93 jaar geleden in De Levende Natuur: "hij begint nu langzamerhand tot de gewone vogels te behoren, tenminste in Den Achterhoek, in Twente, op de Veluwe en in Utrecht.

Zwarte specht— Foto: Pixabay

Dertig jaar geleden zouden wij dat nooit hebben durven hopen. Echter waren er toen reeds aanwijzingen dat er met de zwarte specht iets aan de hand was en dat hij op het punt was, zijn menschenvrees af te leggen." Professor Thijssen eindigt het artikel met: "nu zou ik wel graag willen, dat onze lezers berichten inzonden over waarnemingen betreffende de zwarte specht. Twee artikelen over de zwarte specht, één uit het heden en één van 93 jaar terug.

Henk Roelofs

Sinds 1993 inventariseer ik een gedeelte van een heidegebied op de Sallandse Heuvelrug. Ik bezocht dit heidegebied ook vóór 1993. In de jaren '70 van de vorige eeuw broedde hier een paartje kieviten. Veel vogelsoorten heb ik hier waargenomen, zoals de blauwe kiekendief, beflijster, kramsvogel, boomvalk, klapekster en kwartel. De laatste jaren zie ik begin maart een groepje putters rondzwerven.

De klapekster, kwartel en tapuit waren in de jaren '70 als broedvogel aanwezig. In de afgelopen 30 jaar is er veel veranderd op de heide. Bij elk bezoek zag je wel een Sallands korhoen. Jarenlang heb ik hier meegedaan met de korhoentelling. Ik zat dan bij een akkertje verscholen achter een grove den. Ik telde dan gemiddeld 5 hennen, welke aan het baltsen waren. Deze jaren vergeet je als vogelaar niet meer. Het was soms bitter koud in april als er geteld werd en je zat dan van 6 tot 8 op dezelfde plek. En soms viel de regen met bakken uit de lucht (de telling ging altijd door) en zag je geen korhoen. Jarenlang was er een korhaan die zijn plek in een grote oude eik had. Deze eik staat er nog. Het beste jaar was 1998 toen telde ik 5 territoria van het korhoen op deze 94 ha heide. Vanaf de eeuwwisseling werd het elk jaar minder en werd er gestopt met de tellingen. En werden er Zweedse korhoenders uitgezet. Verleden jaar telde ik 2 territoria van deze korhoen. Dit jaar 1 territorium, maar dit is wel een haan die al een aantal jaren op dezelfde plek aanwezig is.

Helaas zijn er meer vogels uit dit heidegebied verdwenen, zoals de geelgors, tapuit en wulp. En andere soorten gaan als broedvogel achteruit. De veldleeuwrik was in de jaren '90 nog met gemiddeld 17 paren aanwezig. In 2020 was dat 3 paar, in 2021 2 paar, in 2023 1 paar en dit jaar hoorde ik op 24 mei de zang van deze kwetsbare vogelsoort. Het aantal territoria van de roodborsttapuit groeide van 3 in 1993 tot gemiddeld 15 in de jaren 2000 tot 2010. Het beste jaar in deze periode was 2004 met 20 territoria. In 2011 waren er opeens maar 4 territoria; na wat ups en downs telde ik vorig jaar 6 territoria. De grauwe klauwier broedt hier ook met 1 broedpaar en dat is al enige jaren zo. Ook dit jaar zag ik de grauwe klauwier en wel op 24 mei.

De soorten die het wel goed doen zijn de boompieper met gemiddeld 20 territoria in deze 30 jaren. Een andere soort die het goed doet is de boomleeuwrik. Deze soort steeg in deze 30 jaar van 3 tot 8 territoria in 2022. En is ook dit jaar met zeker 8 territoria aanwezig. Ook de nachtzwaluw, welke soort ik hier niet tel, zal deze 30 jaar zijn toegenomen.

Een nieuwe soort is de nijlgans, deze soort broedt hier vanaf 2021. 30 jaar vogelinventarisatie op 94 ha heide, met vele gouden uren. Een vervolgverhaal met een open eind. Het Sallandse korhoen komt niet meer terug. Maar misschien de geelgors, wulp, tapuit en klapekster wel? De tijd zal het leren.

Henk Roelofs

W eke vogelsoort werd afgebeeld in de vorige Caprimulgus?

Het was de **safraangors** – *Sicalis flaveola*

Geraden door **Eef Jansen** (De te raden vogel is naar mijn idee een *Sicalis flaveola*, Saffron Finch. (Saffraan gors). Komt ook voor op Aruba en Curaçao), en op de foto gezet in oost Brazilië door **Erik Busser**; de *S. f. brasiliensis* dus.

Deze soort komt voor in noordelijk, westelijk-centraal, zuidoostelijk en het zuidelijke deel van Centraal-Zuid-Amerika en telt vijf ondersoorten:

Sicalis flaveola flaveola: Trinidad, Colombia, Venezuela en de Guiana's.

Sicalis flaveola valida: Ecuador en noordwestelijk Peru.

Sicalis flaveola brasiliensis: oostelijk Brazilië.

Sicalis flaveola pelzelni: oostelijk Bolivia, Paraguay, zuidoostelijk Brazilië, noordelijk Argentinië en Uruguay.

Sicalis flaveola koenigi: noordwestelijk Argentinië.

De vogel leeft in bossen met veel doornstruiken. En is ook vaak te vinden in grasland en moerasgebied.

Meer beeld: [Saffron Finch - Sicalis flaveola - Media Search - Macaulay Library and eBird](#)

Nog meer info: [Gewone Saffraangors - eBird](#)

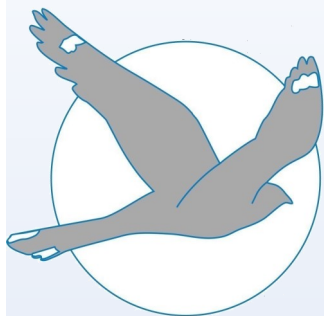
Het verbaast mij overigens weer, dat op Marktplaats en andere verkoopsites op internet, zo veel van dit soort vogels te koop wordt aangeboden.

Wie raadt deze vogelsoort?

Oplossingen vóór 15 september inzenden naar Roel Janssen:
r.j.janssen@online.nl

Roel Janssen

Vogelwerkgroep Midden Overijssel

Bankrekening: NL62ABNA0591160706
t.n.v. Vogelwerkgroep Midden Overijssel
te Nijverdal

Secretariaat: Beatrixstraat 2
7442 SC Nijverdal

Telefoon: 06-42733996

E-mail:
info@vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

Website:
www.vogelwerkgroepmiddenoverijssel.nl

De werkgroep heeft een regionaal karakter en rekent globaal het gebied van de (voormalige) gemeenten Hellendoorn, Raalte, Rijssen-Holten, (Markelo en Goor) als haar werkgebied.

Het bestuur van de VMO bestaat uit::

Gerrit Dommerholt	voorzitter	06 11 53 94 30
Ronny Hullegie	secretaris	06 42 73 39 96
vacature	penningmeester	
Roel Janssen	bestuurslid	06 15 42 84 67
Erik Busser	bestuurslid	06 34 86 20 16

Lidmaatschap 20,- euro per jaar.

De vereniging kent ook donateurs, die de vereniging financieel ondersteunen. Donateurs krijgen een abonnement op Caprimulgus.

Meer weten over de Vogelwerkgroep Midden Overijssel of lid of donateur worden, neem dan contact op met een van de bestuursleden of verzend een e-mail.

Volg de VMO ook op Facebook en Twitter:

[Facebook](#)

[Twitter](#)

